

TEKSTOLOŠKA NAPOMENA

Prva knjiga izabranih djela Ruđera Josipa Boškovića obuhvaća izbor Boškovićevih pisama upućenih sestri Anici, braći Baru i Božu, Benediktu Stayu i Dubrovačkom senatu te izbor Boškovićevih pjesama i znanstvenih rasprava. U skladu s načelima biblioteke Stoljeća hrvatske književnosti izabrani su tekstovi doneseni prema posljednjim (tiskanim ili sačuvanim u rukopisima i prijepisima) inačicama za autorova života. Pisma smo donijeli prema prijepisima objavljenima nakon Boškovićeve smrti. Sve su posljednje inačice u kazalu raspoređene kronološkim redoslijedom njihova prvog objavljivanja ili nastanka, a na kraju se svakog djela nalazi podatak o izdanju ili rukopisu iz kojega je tekst preuzet. Kod djela nastalih na stranim jezicima (talijanski, latinski) usporedno slijeva donosimo izvorni tekst, a zdesna prijevod na hrvatski.

Pisma obuhvaćaju izbor iz Boškovićevih pisama pisanih hrvatskim i talijanskim jezikom. Hrvatski je dio u pismima istaknut crvenim slovima. U uglatim se zagradama na početku pisama nalaze podaci o primatelju navedeni na omotu ili samo ime primatelja u slučajevima kada su listovi bili dodani kao priložak drugom pismu (npr. *Ruđe/Rudže Anici*).

Izbor iz pisama sestri Anici obuhvaća osam pisama pisanih hrvatskim jezikom te jedno pisano talijanskim. Sva smo pisma preuzeli iz 232. knjige "Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti" iz 1926, za koju ih je priredio i transkribirao Vinko Radatović. Originalna je pisma Radatović dobio na posudbu od Viktora Pavišića, župnika u Kaštel Lukšiću, koji ih je našao u Albaniji. Nepoznato je kako su ona dospjela do Albanije. Radatović ih je vjerno prepisao upravo onako kako je u Boškovićevu rukopisu, tako da je njegov prijepis, kako sam na-

vodi, faksimil originala. Nakon Pavišićeve smrti Radatović je tražio ta pisma u Pavišićevoju ostavštini ostavljenoj sjemeništu u Splitu, ali ih nije našao.

Izbor iz pisama bratu Baru obuhvaća dvadeset i devet pisama pisanih talijanskim jezikom s umecima na hrvatskome. Šest pisama preuzeli smo iz 185. knjige “Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti” iz 1911, za koju ih je priredio Vladimir Varićak. Dvadeset i jedno pismo preuzeli smo iz druge knjige *Građe za život i rad Rudžera Boškovića* iz 1957, za koju ih je priredio i transkribirao Željko Marković. Posljednja dva pisma koja donosimo preuzeli smo iz knjige *Carteggio con Bartolomeo Boscovich*¹.

Izbor iz pisama bratu Božu obuhvaća dva pisma. Prvo smo preuzeli iz 185. knjige “Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti” iz 1911, za koju ga je priredio Vladimir Varićak. Drugo smo preuzeli iz *Spomenice Rugjera Josipa Boškovića* iz 1911, za koju ga je priredio Ante Liepopili.

Pismo Benediktu Stayu preuzeto je iz druge knjige *Građe za život i rad Rudžera Boškovića* iz 1957, za koju ga je priredio i transkribirao Željko Marković.

Pismo Dubrovačkom senatu preuzeli smo iz prve knjige *Građe za život i rad Rudžera Boškovića* iz 1950, za koju ga je priredio Mirko Deanović.

Sva je pisma s talijanskoga jezika na hrvatski preveo dr. sc. Josip Balabanić.

Pjesme obuhvaćaju *Eklogu (Ecloga recitata in publico Arcadum consessu primo ludorum Olympicorum die, 1753)*, *Apo-teozu Stanislavu I. (Stanislai I. Poloniae regis, Lotharingiae ac Barri ducis et inter Arcades Euthymii Aliphiraei, dum ejus effigies in publico Arcadum coetu erigeretur apotheosis, 1753)*

---

¹ *Carteggio con Bartolomeo Boscovich*. Edizione nazionale delle opera e della corrispondenza di Ruggiero Giuseppe Boscovich. Corrispondenza. Volume II. [Uredili: Edoardo Proverbio, Mario Rigutti.] Accademia Nazionale delle Scienze detta dei XL–Accademia Croata di Scienze ed Arti–INAF–Osservatorio Astronomico di Brera–Pontificia Università Gregoriana. Roma–Milano, 2009. 520 str.

– koje donosimo prema inačici objavljenoj u zbirci *Arcadum carmina* iz 1756, *Soteriju za vrhovnoga svećenika Benedikta XIV.* (*Pro Benedicto XIV. pont. max. soteria*, 1757), Boškovićevu pjesmu *Virgo sine labe concepta* i njezin prepjev na hrvatski (*Djeвица bez grijeha začeta*) Boškovićeve sestre Anice Bošković, četiri epigrama objavljena u zbirci *Arcadum carmina* (1756) te trideset i četiri epigrama koji se nalaze unutar Boškovićeva pisma upućena isusovcu Girolamu Durazzu 1. listopada 1772. (donosimo ga prema 87, 88, 90 knjizi “Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti” iz 1887/1888, za koju ga je priredio Franjo Rački). Prema rukopisu teksta *Stihovi koje je ispjevao opat Ruđer Bošković mjeseca rujna 1777. godine.* (*Versi fatti dall'abb. Ruggiero Boscovich in Settembre del 1777*), koji se čuva u Zbirci starih knjiga i rukopisa NSK u Zagrebu, sign. R 6357, donosimo i čitav tekst i prigodne stihove koje je Bošković ispjevao za vrijeme svečanosti u ljetnikovcu Ksavera Saskog 1777.

Eklogu i Apoteozu Stanislavu I. transkribirao je i s latinskoga na hrvatski preveo Jakša Bilić. *Soteriju za vrhovnoga svećenika Benedikta XIV.* i epigrame objavljene u zbirci *Arcadum carmina* transkribirao je i s latinskoga na hrvatski preveo dr. sc. Šime Demo. U ovom je izdanju u *Eklogi, Apoteozi Stanislavu I.* i *Soteriji za vrhovnoga svećenika Benedikta XIV.* dodana numeracija stihova. *Virgo sine labe concepta* transkribirao je Rudolf Barišić. Pismo Girolamu Durazzu s talijanskoga je na hrvatski preveo prof. dr. sc. Josip Balabanić. Talijanski tekst *Stihovi koje je ispjevao opat Ruđer Bošković mjeseca rujna 1777. godine.* kao i stihove na latinskome i Boškovićeve prepjeve tih stihova na talijanski koji se javljaju unutar teksta preveo je dr. sc. Josip Balabanić.

U raspravama, od Boškovićevih znanstvenih djela na latinskome donosimo dijelove rasprave *O zakonu neprekinutosti* (*De continuitatis lege*), raspravu *O zakonu sila* (*De lege virium*) i dijelove *Teorije prirodne filozofije* (*Theoria philosophiae naturalis*). Rasprava *O zakonu neprekinutosti* prvi je put objavljena 1754, a ovdje je donesena u prijevodu Josipa Talange iz

1996.² Rasprava *O zakonu sila* objavljena je 1755, a ovdje se prvi put pojavljuje u hrvatskom prijevodu. Transkribirao ju je prof. dr. sc. Mate Križman, a s latinskoga na hrvatski preveo Rudolf Barišić. Glavno Boškovićevo djelo *Teorija prirodne filozofije* prvi je put objavljeno 1758, pod naslovom *Philosophiae naturalis theoria*, a mi ga donosimo u prijevodu Jakova Stipišića iz 1974.³

U izboru iz djela Ruđera Josipa Boškovića nismo mijenjali jezik autora, ali smo pravopisna rješenja uskladili s pravopisnim normama navedenima u *Hrvatskom pravopisu*⁴ Matice hrvatske. Prema Matičinu smo pravopisu uredili tako neke nedosljednosti na razini cijele knjige. Sastavili smo priloge koji su u različitim izdanjima pisani dvojako (*u stvari* > *ustvari*, *malo prije* > *maloprije*), između riječi frazeološkoga značenja umetnuli smo spojnicu (*malo pomalo* > *malo-pomalo*), uredili smo pisanje velikoga i maloga početnog slova, pisanje kratica (*Febr.*; *Febr.* > *Febr.*) te pisanje riječi iz stranih jezika: nebilježenje međusamoglasničkoga *j* u sklonidbi stranih vlastitih imena (*Grandija* > *Grandia*). Pisanje zarezusa uskladili smo s današnjim prihvaćanjem logičke interpunkcije i s Matičinim pravopisom. Izostavili smo nadslovke ondje gdje oni nisu imali razlikovnu ulogu.

Što se tiče pisama, moramo napomenuti da smo u pismima ili u dijelovima pisama pisanim hrvatskim jezikom (u knjizi istaknuto crvenim slovima), ondje gdje je to bilo moguće, donijeli netranskribiran tekst (Marković donosi transkripciju, netranskribiran dio prenijeli smo prema *Cartegio con Barto-*

---

² Ruđer Josip Bošković: *De continuitatis lege/O zakonu neprekinutosti*. [Uvod, kritičko izdanje latinskoga teksta, prijevod na hrvatski, komentar, dodaci i kazala Josip Talanga.] Školska knjiga, Zagreb, 1996. VIII + 358 str.

³ Ruđer Josip Bošković: *Teorija prirodne filozofije*. [Priredio i pogovor napisao Vladimir Filipović. S latinskoga preveo Jakov Stipišić.] Biblioteka Temelji. Knjiga prva. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb, 1974. XL + 311 str. Latinski je dio priređen prema venecijanskom izdanju iz 1763.

⁴ Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović: *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb, ²2008. 662 str.

*lomeo Boscovich*⁵), očuvavši u njemu sve karakteristike Boškovićeve jezika. U prijevodima koje navodimo zdesna, donijeli smo transkribiran tekst (također označen crvenim slovima), uredivši u njemu pisanje infinitiva s pomoćnim glagolom htjeti (*imaće tamo česa ispriповijedat > ima'će tamo česa ispriповijedat, biće izčekala > bi'će izčekala*), pisanje velikoga i maloga početnoga slova (*i imam jednoga oca, Misionarija od Amerike > i imam jednoga oca, misionarija od Amerike; i o koliko tanku koncu visi ovdі Sveta Crkva > i o koliko tanku koncu visi ovdі Sveta crkva; Ti me питаš kako me su ovdі Mudri primili > Ti me питаš kako me su ovdі mudri primili*), pisanje priloga (*za činit ne malo iz nova > za činit nemalo iznova; koja će ti bit ugodna u velike > koja će ti bit ugodna uvelike*) te zareza (*Može bit, da ga zato ja i ostavim > Može bit da ga zato ja i ostavim; Ufam, da će i vas sačuvat > Ufam da će i vas sačuvat*). U tim smo crvenim dijelovima očuvali način navođenja toponima (*Sijena, Trijeste, Napul, Florenca, Versalj, Bolonja, Basan/Basano*) te osobnih imena (*Clerò* umjesto *Clauraut*, *Rot* umjesto *Routh*, *Livican* umjesto *Livizani*, *D'Alambert* umjesto *D'Alembert*). Nismo provodili jednačenja (*Najposlije imam ti odpisat na onemu što si mi zapovidjela krociječ popa šipanskoga*). S obzirom na to da prijepise pisama prenosimo iz različitih izvora, u pismima pisanim talijanskim jezikom ujednačili smo načine navođenja pokrata i rekonstrukcija (*v:re, v-re > v-re; Colon[nia], d(op)o > Colon(nia), d(op)o*). U prijevodima dijelova pisama s talijanskoga na hrvatski donosimo točna imena, osim na onim mjestima gdje Bošković sam napominje da nije siguran kako se pišu.

Što se tiče Boškovićevih znanstvenih rasprava, napominjemo da su u preuzetom prijevodu *Teorije prirodne filozofije* pre-

---

⁵ Napominjemo također da se navođenja, odnosno čitanja donesena u talijanskom izdanju i ona donesena kod Markovića razlikuju, no kako ta čitanja nismo mogli usporediti s originalom, odnosno prijepisom, prenijeli smo ih onako kako se tamo navode bez obzira na očite razlike u čitanju (*Carteggio con Bartolomeo Boscovich: (...) od Gosposkoga posla; sato nie dobro, dassе viddi; Marković: (...) od Gosposkoga posla; što nije dobro, da se vidi*).

ma priređivačevoj procjeni provedene neke logičke ili terminološke promjene (npr. *Naime moramo zaista najčvršće vjerovati da je Tvorac prirode sve to ne samo sagledao jednim jedinim intuitivnim sagledavanjem da je u svom umu imao sve one određene ciljeve do kojih nas vode sve stvari koje vidimo oko sebe.* > *Naime moramo zaista najčvršće vjerovati da je Tvorac prirode sve to ne samo sagledao jednim jedinim intuitivnim sagledavanjem nego i da je u svom umu imao sve one određene ciljeve do kojih nas vode sve stvari koje vidimo oko sebe; Međutim da bi se to postiglo, dovoljna je samo beskonačna božanska moć koja stvara beskonačnu sliku i proizvodi beskonačnu brzinu.* > *Međutim da bi se to postiglo, dovoljna je samo beskonačna božanska moć koja stvara beskonačnu silu i proizvodi beskonačnu brzinu; Stoga je broj koji bi iskazivao sve moguće promjere svih rasporeda beskonačan, reda određenog brojem točaka povećanog bar tri puta.* > *Stoga je broj koji bi iskazivao sve moguće promjene svih rasporeda beskonačan, reda s eksponentom broja točaka povećanog bar tri puta; Ta protežnost nije matematički, već samo fizikalno kontinuirana* > *Ta protežnost nije matematički, već samo fizički kontinuirana; i to zato što u prvom slučaju dvije jednake privlačne sile u istom smjeru* > *i to zato što u prvom slučaju dvije jednake privlačne sile djeluju u istom smjeru).*

U tekstovima smo ispravili uočene slovne pogreške.

Kako bi se razlikovale od Boškovićevih, prevoditeljske su bilješke označene slovima, a redaktorske zvjezdicom.

Iz *Tumača imena i izraza* i *Rječnika* izostavljene su opće-poznate leksičke jedinice, kao i one za koje nije pronađeno tumačenje šire od onoga koje je vidljivo iz teksta. Pojmovi koji se objašnjavaju navode se u onome obliku u kojemu se nalaze u tekstu. U Boškovićevim se pismima u bilješkama ispod teksta nalaze i pojašnjenja osoba koje se spominju u pismima (ponekad samo titulom). Te podatke donosimo prema *Carteggio con Bartolomeo Boscovich*.

Iskreno zahvaljujemo Luki Vukušiću na pomoći oko latinskih tekstova.

N. D. i S. K.